

*У разову спеціалізовану
вчену раду ДФ 17.051.053
Запорізького
національного університету*

ВІДГУК
офіційного опонента
доктора юридичних наук, професора
Степанової Тетяни Валеріївни
на дисертаційну роботу Полякова Родіона Борисовича на тему:
«ІНСТИТУТ БАНКРУТСТВА (НЕСПРОМОЖНОСТІ) В УКРАЇНІ ТА
НІМЕЧЧИНІ: ПОРІВНЯЛЬНО-ПРАВОВЕ ДОСЛІДЖЕННЯ»,
подану на здобуття ступеня доктора філософії з галузі знань 08 «Право» за
спеціальністю 081 «Право»

Актуальність обраної теми дослідження

Актуальність обраної теми дослідження Р.Б. Полякова обґрунтовується тим, що правове регулювання банкрутства є досить складним з огляду на поєднання в ньому норм матеріального та процесуального права. У свою чергу, матеріальне право, яке регулює відносини неплатоспроможності, не обмежується лише нормами господарського права, але включає в себе також норми цивільного, трудового, адміністративного права тощо.

Комплексний характер відносин неплатоспроможності зумовлює складнощі у практичному застосуванні процедур банкрутства, у зв'язку з чим мають місце колізії та прогалини у правовому регулюванні даних правовідносин.

При цьому слід пам'ятати, що Україна, хоча і йде власним шляхом врегулювання відносин неплатоспроможності, для інтеграції до європейського та світового простору має аналізувати досвід інших країн (як позитивний, так і негативний) задля впровадження найкращих світових практик та неповторення негативних сценаріїв впровадження певних процедур, які не виявили ефективності в напрямі виконання цілей інституту банкрутства (неспроможності) в Україні та світі.

З урахуванням вищевказаного, проведення порівняльно-правового дослідження інституту банкрутства (неспроможності) в Україні та Німеччині виявляється зрозумілим і доречним.

Як в Україні, так і в Німеччині інститут банкрутства (неспроможності) пройшов довготривалий шлях перевірки його правового регулювання часом, тому ключові складові (стадії, підінститути) можуть бути досліджені з урахуванням досвіду їх реалізації та аналізу наслідків впровадження тих чи інших новел в процедуру банкрутства (неспроможності) в минулому.

З урахуванням вищезазначеного можна в впевненість підсумувати, що обрана тема дисертаційного дослідження є актуальною, має теоретичну та практичну значимість, оскільки розробка нових теоретичних положень щодо генезису інституту банкрутства (неспроможності) в Україні і Німеччині та його сучасного реформування та підготовка на цій основі пропозицій стосовно удосконалення чинного Кодексу України з процедур банкрутства має на даному етапі становлення української державності та економічної незалежності важливе значення.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами

Тематика дисертації відповідає Перспективним напрямам дисертаційних досліджень на здобуття ступенів кандидата та доктора наук з юридичних спеціальностей, затвердженим рішенням Президії Національної академії правових наук України від 18 жовтня 2013 року № 86/11. Дисертаційну роботу виконано в межах комплексних наукових проєктів кафедри адміністративного та господарського права Запорізького національного університету «Основні напрямки удосконалення законодавства України в умовах євроінтеграційних процесів» (номер державної реєстрації 0115U00710) та «Дослідження проблем теорії адміністративного права в умовах глобалізаційних процесів» (номер державної реєстрації 0115U00711).

Мета і завдання, методи дослідження, його структура

Метою роботи є розробка нових теоретичних положень щодо генезису інституту банкрутства (неспроможності) в Україні і Німеччині та його сучасного реформування, а також підготовка на цій основі пропозицій стосовно удосконалення чинного Кодексу України з процедур банкрутства (с.30). Мета дослідження зумовила ряд ключових завдань, що поставлені та вирішені в дисертаційній роботі (с.30-31).

Структура дисертації є логічною і складається з титульного аркуша; анотації, викладеної українською та англійською мовами; змісту; основної частини, що включає: вступ, 3 розділи, які містять 11 підрозділів, висновків, списку використаних джерел. Зміст дисертаційної роботи дозволив розкрити необхідні положення теми «Інститут банкрутства (неспроможності) в Україні та Німеччині: порівняльно-правове дослідження».

Автором застосовано широкий комплекс загальнонаукових та спеціальних методів дослідження, які повністю відповідають встановленій меті, завданням та дають можливість отримати достовірні та якісні результати (с.31-32). За допомогою широко застосовуваних здобувачем історичного, діалектичного та формально-логічного методів досліджено процес виникнення та розвитку конкурсного процесу в Стародавньому Римі, на землях України та у німецьких державах, а також нормативно-правові акти, присвячені регламентації відносин банкрутства (неспроможності) в Україні та Німеччині, визначено поняття та умови застосування деяких категорій інституту банкрутства (неплатоспроможності). За допомогою застосування системно-структурного і системно-порівняльного методів дослідження розкрито особливості застосування конкурсного процесу України та Німеччини на кожному етапі їх історичного розвитку. За допомогою порівняльно-правового, формально-юридичного та логіко-юридичного методів було здійснено порівняльний аналіз конкурсного процесу Німеччини та інституту банкрутства (неплатоспроможності) в Україні, з'ясовано правові можливості сучасного інституту банкрутства (неплатоспроможності) в Україні та виявлено недоліки

чинного законодавства про банкрутство (неплатоспроможність) України й обґрунтовано пропозиції щодо їх усунення.

Емпіричну основу дослідження становлять матеріали судової практики національних господарських судів та Верховного Суду з розгляду справ про банкрутство (неплатоспроможність). Слід відзначити, що нормативною основою роботи є не тільки законодавство про банкрутство (неспроможність) України та Німеччини, але й нормативно-правові акти низки європейських країн на різних етапах історичного розвитку.

При проведенні дослідження здобувачем використано значну кількість вітчизняних та зарубіжних наукових джерел в загальній кількості 219 джерел.

Таким чином, дисертація Р.Б.Полякова є логічно послідовним та самостійним науковим дослідженням. Наукові положення, рекомендації та висновки, сформульовані в дослідженні, є достатньо аргументованими, містять глибокі напрацювання щодо науково-практичних рішень. Отримані теоретичні та практичні висновки стали результатом наукового пошуку відповідно до поставленої мети і завдань дослідження.

Ступінь обґрунтованості наукових положень дисертації, їх достовірності й новизни

Наукова новизна одержаних результатів визначається тим, що дисертація є першим у вітчизняній правовій науці комплексним дослідженням, яке присвячене порівняльно-правовому аналізу інституту банкрутства (неспроможності) в Україні та Німеччині.

Серед найбільш вагомих результатів, що визначають наукову новизну проведеного дисертаційного дослідження, можна відмітити наступне.

Важливою для подальшого реформування інституту банкрутства (неплатоспроможності) слід визнати пропозицію здобувача надати поняття принципу добросовісної поведінки боржника, суть якого полягає в тому, що стосовно боржника, який належним чином виконує свої обов'язки та не зловживає своїми правами, застосовується механізм прощення боргів (с.с. 42,

189-191).

Слід підтримати і пропозицію автора, спрямовану на оптимізацію правозастосовної діяльності суду, про необхідність надання ухвалі господарського суду про затвердження мирової угоди у справі про банкрутство сили виконавчого документа, як у позовному провадженні (с.с. 163-164).

За аналізом підстав для закриття справи про банкрутство юридичних осіб, які закріплені у ст. 90 КзПБ, здобувач слушно доводить доцільність диференціації таких підстав на дві групи:

- 1) підстави, які перешкоджають руху справи про банкрутство; та
- 2) підстави, які є результатом вирішення проблем неплатоспроможності боржника (с.с. 158-169 дослідження).

Дисертант удосконалив положення щодо прийняття рішень зборами та комітетом кредиторів шляхом обґрунтування необхідності поєднати кількість голосів із кількістю голосуючих кредиторів щодо прийняття рішень із важливих питань (про звернення до суду з метою призначення або звільнення з посади арбітражного керуючого, а також надання згоди на продаж майна боржника та погодження умов такого продажу) (с.с. 121-123 дослідження).

Слід позитивно оцінити науковий підхід здобувача до регулювання правового статусу арбітражного керуючого, зокрема, щодо встановлення заборони на виплату арбітражному керуючому основної винагороди і понесених витрат за рахунок кредиторів (с.с. 117-121). Незважаючи на те, що активне лоббі самоврядних організацій арбітражних керуючих просуває ідею покладення витрат та навіть винагороди арбітражного керуючого у випадку відсутності їх у боржника на кредиторів, однак такий підхід підриває основні засади функціонування інституту банкрутства та ставить у невігідне положення осіб, які вже зазнали порушення своїх прав, в тому числі майнових, від боржника. І встановлення такого додаткового тягаря нівелює ідею існування інституту банкрутства (наплатоспроможності) як такої. Тому підхід, що відстоює здобувач, слід підтримати.

Фактично удосконалення положення щодо мирової угоди шляхом поділу

її на два види: загальну – мирова угода, яка укладається за правилами ГПК України; та спеціальну – мирова угода у справах про банкрутство – вже знайшла своє підтвердження у постанові Великої Палати Верховного Суду від 19 січня 2021 року у справі № 916/661/20 (с.8, 162-173). Однак правильним видається закріплення такого положення в Кодексі з процедур банкрутства задля усунення різноманітності тлумачень та можливості відходу від цієї правової позиції нижчестоящими судами.

Автором удосконалено наукові підходи до процедури реструктуризації боргів фізичної особи шляхом визначення, що ця процедура є комплексом двох судових процедур, які застосовуються і для юридичної особи: розпорядження майном і санації, та складається з двох частин – підготовчої й основної (с.с.131-135, 195-197 дисертаційного дослідження).

Отримали подальшого розвитку положення щодо дієздатності боржника – фізичної особи у справі про неплатоспроможність шляхом уточнення, що дієздатність, якої бракує в частині користування і розпорядження майном, повинна доповнюватися керуючим реструктуризацією у вигляді згоди на вчинення низки правочинів, як це передбачено щодо юридичних осіб; обмежена дієздатність у період планової реструктуризації діє до закриття провадження у справі про неплатоспроможність фізичної особи у зв'язку з виконанням плану реструктуризації; у процедурі погашення боргів боржник – фізична особа обмежується лише у праві розпорядження своїм майном, яке включене у ліквідаційну масу (с.с. 187-194 дослідження).

В роботі зроблено інші цікаві та змістовні висновки.

Викладення матеріалу характеризується творчим підходом, логікою наведених доводів та висновків, високим ступенем наукової новизни дослідження, що вказує на відповідність роботи вимогам до дисертаційних робіт на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право».

Повнота викладу наукових положень в наукових публікаціях, зарахованих за темою дисертаційної роботи

Основні результати дослідження, наукові висновки, положення та рекомендації, що містяться в дисертації Р.Б.Полякова, з достатньою повнотою відображені у наукових публікаціях у фахових виданнях. За авторством здобувача вийшло 25 наукових публікацій, зокрема, 1 одноособова монографія; 11 статей у журналах та наукових виданнях, включених МОН України до переліку наукових фахових видань з юридичних наук; 1 стаття – в періодичному науковому виданні іноземної держави (Словаччина), 7 праць – в інших виданнях; 5 тез виступів на міжнародних науково-практичних конференціях. Ті роботи, що написані у співавторстві, мають високі рівні авторського внеску здобувача.

Опубліковані праці є аргументованими та послідовними і відображають авторське бачення з більшості питань, винесених на захист.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що основні положення, висновки, рекомендації та інші результати дослідження можуть бути використані у науково-дослідній, правотворчій, правозастосовній діяльності та у навчальному процесі. Висновки та пропозиції, викладені в роботі, можуть стати основою для подальших наукових досліджень.

Анотація, яку подано українською та англійською мовами, є узагальненим коротким викладом основного змісту дисертаційного дослідження та відповідає вимогам, встановленим чинним законодавством.

З аналізу змісту тексту дисертаційної роботи варто відзначити про відсутність ознак академічного плагіату, фальсифікації та інших порушень академічної доброчесності, що могли б поставити під сумнів самостійний характер виконаної дисертаційної роботи.

Дискусійні положення та зауваження по дисертації

Разом із тим, робота Р.Б. Полякова не позбавлена певних вразливих місць, щодо яких варто зробити наступні зауваження.

По-перше, потребує додаткового обґрунтування пропозиція здобувача щодо відходу від обов'язкової реалізації майна банкрута на аукціоні та уповноваження представницьких органів кредиторів реалізовувати майно у приватноправовому порядку (с.с.157-158 дисертаційного дослідження).

Надання широких повноважень представницьким органам кредиторів може призвести до значних зловживань ними своїми правами, особливо на стадії реалізації майна банкрута. В будь-якому випадку вказана пропозиція може бути впроваджена, на нашу думку, лише за умови одночасного встановлення додаткової відповідальності такого органа та його окремих осіб, що утримуватиме їх від використання права не на користь інтересам інших кредиторів та боржника.

По-друге, видається завеликим та у зв'язку з цим таким, що потребує додаткового обґрунтування пропозиція здобувача щодо встановлення граничного строку (строку «недовіри») від десяти до п'ятнадцяти років для можливості визнання правочинів боржника недійсними у процедурі банкрутства у випадку, якщо у боржника був умисел приховати свої активи.

Видається складним доказування в судовому процесі наявності умислу протягом 10-15 років. Можливо, здобувач бачить певні механізми, які не зроблять таку норму при її запровадженні «мертвою».

По-третє, автор у даному дослідженні аналізує підходи до негативних наслідків для боржника, якого визнано банкрутом, у частині необхідності встановлення заборони на укладання договорів позики, кредиту, поруки та застави протягом п'яти років після закриття справи про неплатоспроможність фізичної особи (с.с.192-193 дисертаційного дослідження). Він слушно уточнює законодавчо визначене формулювання, його слід визнати обґрунтованим. Однак здобувач не йде далі в дослідженні цього підходу, при цьому дискусійним видається питання щодо встановлення саме п'ятирічного строку заборон. Цікавою видається думка автора щодо доцільності збільшення або зменшення встановленого Кодексом України з процедур банкрутства строку.

По-четверте, на с.с.181-183 дисертаційного дослідження здобувач аналізує німецький досвід щодо відкриття провадження у справі про неплатоспроможність фізичної особи, виявивши, що, крім загальних підстав, таке відкриття можливе за наявності таких додаткових підстав, як: невдала спроба досудового врегулювання заборгованості за пів року до подання заяви про відкриття провадження; наявність сертифіката, що посвідчує невдалу спробу досудового врегулювання та виданий спеціальним суб'єктом; подання заяви про списання залишкової заборгованості або заяви щодо відмови від такого списання. Однак автор лише підсумовує, що «німецький законодавець цілеспрямовано ускладнює доступ до процедури неплатоспроможності фізичних осіб» (с.с.183 дисертаційного дослідження). Таким чином, спостерігаємо негативну оцінку здобувачем даних положень. Однак в роботі позиція автора ґрунтовно не викладена, можливо, у зв'язку з обмеженнями обсягу, встановленого для дисертаційних досліджень. Тому під час захисту здобувачеві слід систематизувати позитивні та негативні наслідки впровадження в Україні кожної з вищевказаних підстав.

Висловлені зауваження, у той же час, не знижують загальної позитивної оцінки дисертаційного дослідження Р.Б. Полякова на тему «Інститут банкрутства (неспроможності) в Україні та Німеччині: порівняльно-правове дослідження», оскільки стосуються переважно дискусійних питань, пов'язаних зі складністю досліджуваної теми. Вони не перешкоджають загалом позитивно оцінити дану дисертаційну роботу, що є завершеною працею, в якій отримані нові обґрунтовані теоретичні результати, які в сукупності є достатньо суттєвими для господарської наукової думки.

Загальний висновок по дисертації

Дисертаційне дослідження Полякова Родіона Борисовича характеризується безумовною актуальністю.

Як свідчить зміст дисертації та автореферату, автор достатньо добре обізнаний з темою дослідження. Дослідження виконане на належному науковому рівні.

Дисертаційне дослідження відповідає спеціальності 081 «Право».

Дисертація Р.Б.Полякова є завершеною кваліфікаційною науковою працею, а наявні у ній теоретичні положення та практичні рекомендації в сукупності дають можливість отримати нові науково обґрунтовані результати, які розв'язують наукове завдання, що полягає у розробці нових теоретичних положень щодо генезису інституту банкрутства (неспроможності) в Україні і Німеччині та його сучасного реформування, а також підготовці на цій основі пропозицій стосовно удосконалення чинного Кодексу України з процедур банкрутства.

За своїм змістом, науковою новизною та оформленням дисертація на тему «Інститут банкрутства (неспроможності) в Україні та Німеччині: порівняльно-правове дослідження» відповідає спеціальності 081 «Право» та вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах), що затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 року № 261, та Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44, а її автор – Поляков Родіон Борисович – заслуговує на присудження йому ступеня доктора філософії з галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право».

Офіційний опонент:

доктор юридичних наук, професор,
завідувач кафедри конституційного
права та правосуддя
Одеського національного
університету імені І.І.Мечникова

Тетяна СТЕПАНОВА